

GLOBALNÉ EXISTENCIÁLNE RIZIKÁ A KRAJINY SLOVENSKA - úvahy k zabudnutému výročiu

GLOBAL EXISTENCE THREATS AND LANDSCAPES OF SLOVAKIA - reflections to forgotten anniversary

Dušan BEVILAQUA

ABSTRAKT

Pri holistickom pohľade na krajinu vidíme, že všetky štyri kategórie globálnych existenciálnych rizík sa bytostne dotýkajú aj krajín Slovenska. Najvážnejšie kumulované riziko je strata identity krajiny, ktorá ohrozuje jej homeorézu. Súdobé vlády SR rezignovali na využitie finančných zdrojov Európskej únie k úspešnému čeleniu hrozbám globalizačných trendov valiacich sa na krajinu.

Kľúčové slová: Krajina európskeho významu, synergické efekty zamestnatelnosti pri integrovanom manažmente revitalizácie krajiny

ABSTRACT

Looking at the landscape from holistic point of view we can see that all four categories of global existence risks matter to the landscapes of Slovakia. The most significant cumulative risk is the landscape identity deprivation that threatens its homeorhesis. Contemporary Governments of the SR resigned on EU financial resources utilization to be facing against globalization trends that are rolling into landscape.

Key words: Landscape of European importance, synergic effects of employment at integrated management of landscape revitalization

ÚVOD

S nastupujúcou globalizáciou energetických a ekonomických kríz a ich následkov vytvoril v roku 1968 Aurelio Peccei elitný Rímsky klub. Prvé správy Rímskemu klubu, ktoré sa po ich vydaní stali bestsellerom, pomenovali globálne problémy súčasnosti. Konštatovali, že tieto globálne problémy predstavujú také problémy / hrozby / riziká, ktoré sa dotýkajú každého národa, štátu, svetadielu, teda existencie (trvalej udržateľnosti života) ľudstva na Zemi. Tvrdili tiež, že voči globálnym problémom ľudstva je jednotlivec bezmocný a len ľudstvo ako celok môže hrozbu globálnych problémov odvrátiť.

Globálne organizácie typu Organizácia spojených národov zaktivizovali svoje podriadené zložky, ktoré zvolávali globálne konferencie, iniciovali globálne dohody, prehlásenia, agendy, miléniové rozvojové ciele...

Za takmer 45 rokov sa globálne záležitosti ľudstva dostali do osnôv učebníc základných škôl a tém záverečných prác vysokoškolského štúdia. Ich prejavy neustále zaplňujú stránky novín a televíznych správ. Duch Rímskeho klubu (aj jeho národných odnoží) však postupne vyvanul... Zanikli staré a vznikli nové zoskupenia s ambíciou stať sa globálnymi hrádzami, najbližšie napr. Európska únia (EU). Z jej dielní, napr. z Rady Európy pochádzajú ďalšie medzinárodné dohovory, napr. Európsky dohovor o krajine (Florenca, 2000).

KATEGORIZÁCIA GLOBÁLNYCH RIZÍK

Takmer súčasne s Meadowsových Limitmi rastu [1] zhrnul svoje pomenovanie globálnych rizík spolu-nositeľ Nobelovej ceny Konrad Lorenz do **8 smrteľných hriechov civilizovaného ľudstva** [2]. Ním definované „hriechy“ sa viac pozerajú do vnútra ľudských bytostí (predsa len bol zakladateľom etológie). Tak sa na javisku dejín súčasnej civilizácie prelínajú globálne riziká medzi krajinami vnútornými (Inscapes – pojem prevzatý od básnika G. M. Hopkinsa, 1868 [3]) a vonkajšími (Landscapes).... Početné (zväčša pozitívne) spätné väzby medzi týmito rizikami nečinia z ich kategorizácie jednoduchú záležitosť. Predsa však sa dajú ako-tak usporiadať do štyroch skupín – ich poradie je bezpredmetné:

Globálne riziká ekonomické:

- energetické riziká,
- globálna zdrojová/surovinová dislokačná asymetria,
- univerzálna monopolizácia/oligopolizácia;

Globálne riziká bezpečnostné:

- militarizácia svetového hospodárstva,
- vnútro i medzištátne konflikty až nebezpečenstvo svetovej vojny,
- zbrane hromadného ničenia,
- internacionalizácia zločinu: terorizmus, násilie, narkotiká, internetová a ekonomická kriminalita („bielych golierov“);

Globálne riziká sociálne:

- populačná explózia a preľudnenie Zeme a asymetria v demografickom vývoji,

- b) prehlbovanie rozdielov v bohatstve a chudobe (hlad a bieda),
- c) zdravotno-civilizačné: epidémie a pandémie (AIDS, rakoviny, obezity, srdcovo-cievne...),
- d) vzdelanostné rozdiely, negramotnosť, mravný úpadok tak „elít“ ako aj celej spoločnosti,
- e) rastúca poddajnosť ľudstva voči doktrínam a masovej propagande,
- f) slobodný rozvoj ľudskej osobnosti, dodržiavanie ľudských práv a dôstojná budúcnosť človeka (opustenosť);

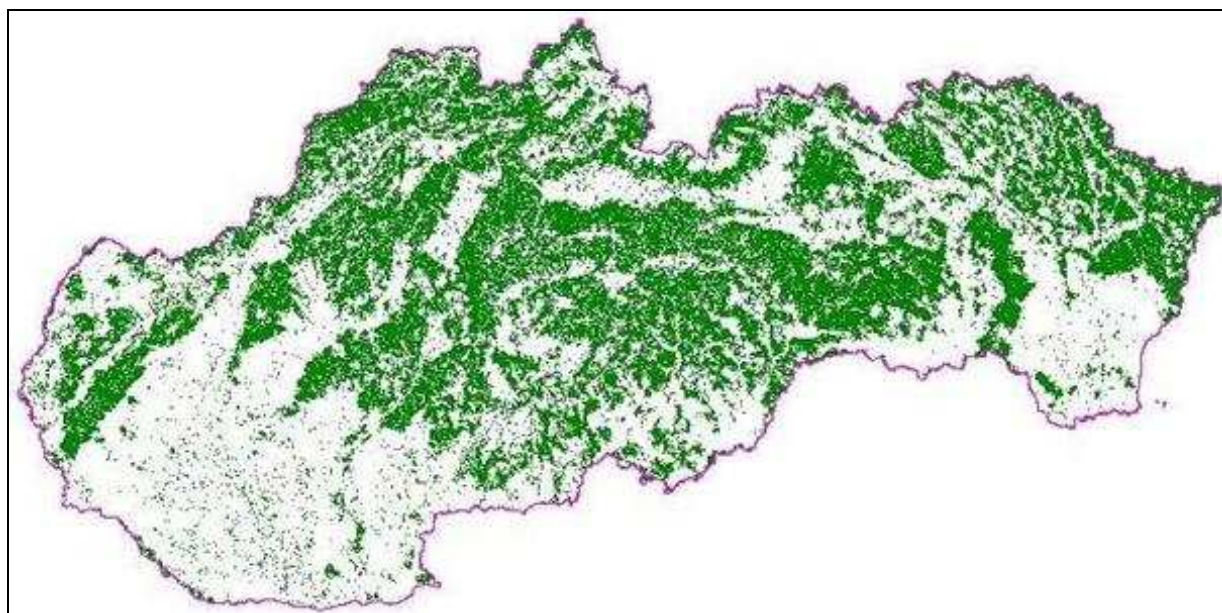
Globálne riziká environmentálne:

- a) globálne klimatické zmeny,
- b) degradácia zložiek životného prostredia: ovzdušia, vody, pôdy, záplavy odpadov...,
- c) strata biologickej aj kultúrnej diverzity,
- d) strata diverzity a identity krajín,
- e) ohrozenie homeorézy krajín [4]...

Okrem ich sieťovania je ich ďalším znakom parabióza paradoxov, ktorá sa, žiaľ, tiež prejavuje na regionálnej a aj národnej úrovni.

KRAJINY SLOVENSKA V GLOBÁLNYCH VLNOBITIACH

Napriek viac- alebo menej- úspešne skrývanej nevôli súdobých slovenských politikov vyšli z dielni akademických pracovísk mnohé publikácie venované globálnym environmentálnym problémom v slovenskom kontexte, z nich spomeňme napr. [5, 6]. Tieto citované reflektujú globálne riziká, ktoré smerujú na najmarkantnejšie charakteristiky krajín ležiacich v oblúku Západných Karpát: vysokú mieru biodiverzity a temer 41 %-nú lesnatosť vyplývajúce z pestrej členitosti georeliéfu [7].

Obr. 1 Lesnatosť Slovenska, In: [7]

V zmysle definície nášho Stavebného zákona „*krajina je komplexný systém priestoru, polohy, georeliéfu a ostatných vzájomne funkčne prepojených hmotných prirodzených a človekom pretvorených aj vytvorených prvkov, najmä geologického podkladu a pôdotvorného substrátu, vodstva, pôdy, rastlínstva a živočíšstva, umelých objektov a prvkov využitia územia, ako aj ich väzieb vyplývajúcich zo sociálno-ekonomických javov v krajine. Krajina je životným prostredím človeka a ostatných živých organizmov.*“ [8]

Táto skvelá moderná definícia krajiny bude úplná až po jej doplnení Václavom Cílkom: „*Krajina je miesto, kde sa rodí estetické vnímanie sveta, pocit národnej identity („duša národa“) a zrejme aj dôležitá časť psychologickú rovnováhy jedinca i komunity. ...mikrokozmos človeka (inscape) súvisí s makrokozmosom nášho prostredia (landscape)... a k tomu aby sme pochopili, čo sa s nami stalo, nemusíme navštíviť psychoanalytika či sociológa, ale stačí pohľad z okna. ...To čo sa deje je plošná degradácia celých krajinných celkov a to, čo nám hrozí, je strata krajiny ako takej. Strata krajiny potom znamená nielen napr. zníženie druhovej diverzity, ale aj stratu nejakého stabilizujúceho prvku spoločnosti. Starostlivosť o krajinu je nielen starostlivosťou o prírodu, ale tiež starostlivosťou o spoločnosť.*“ [9]

Dvanásťročný Európsky dohovor o krajine [10], ku ktorému sa Slovensko pridalo od r. 2005, je pokusom Rady Európy postaviť hrádzu tomuto existenciálnemu riziku. Žiaľ, musíme konštatovať, že krajinný priestor Európy naďalej postihujú rovnaké trendy, ktorým sa nevyhlo ani Slovensko:

- postupné opúšťanie (marginálnych) krajín vidieka,
- pokračujúca intenzifikácia poľnohospodárskej výroby v krajinách s vhodnými agropodmienkami,
- vlny novodobej (amenitnej) migrácie na vidiek spojené s rastom satelitných sídiel, ktoré sú fyzicky i duchovne izolované od mesta i vidieka,
- tvorba „nových“ krajín: golfové ihriská, lyžiarske zjazdové areály, turistické atrakcie s nájomnými apartmánovými komplexmi, supermarkety a logistické centrá s rozmernými parkovacími plochami.

Ich neblahým dôsledkom je globalizačný tlak na diverzitu krajín Európy: **krajiny sa začínajú navzájom podobať!!!**

Využívajúc analógiu s terminológiou Sústavy NATURA 2000 zavedenou EU (európsky významné biotopy a druhy...) je možné dedukovať, že Európsky dohovor o krajine (EDoK) chce chrániť Európsky významné krajiny.

Európsky významná krajina je tá krajina, s ktorou sa jej obyvatelia/užívatelia/návštevníci identifikujú – stotožňujú: obyčajná krajina, nemusí byť ani mimoriadne atraktívna, stačí, keď ju považujeme za našu – a tak sa k nej správame...[11]. Nesmieme ju nechať napospas globálnym existenciálnym rizikám, lebo prideme aj o seba!

ZÁVERY

Smutná je skutočnosť, že „Slovenská republika k 31. 10. 2012 v priemere vyčerpala približne iba 34,85 % z prostriedkov zo Štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu EU pre obdobie r. 2007 - 2013. Pri takomto tempe reálne hrozí, že Slovensko nestihne vyčerpať všetky pridelené prostriedky a bude musieť vrátiť približne 3 mld. €. Projekty z nich realizované výrazne prispievajú k zvyšovaniu zamestnanosti, rozvoju regiónov, skvalitňovaniu podmienok pre život, skvalitňovaniu školstva a výskumných aktivít, zlepšovaniu dopravnej infraštruktúry...“ [12, 13] a v neposlednom rade by mohli – a mali – **pomôcť opatreniam proti globálnym existenciálnym rizikám hroziacim krajine Slovenska.**

Vláda prof. Radičovej prepásla, pre vnútro-koaličné spory, pekne rozbehnutú šancu. Mohla integrovaným manažmentom krajiny kompletizovať revitalizáciu krajiny do všetkých štyroch pilierov využitia potenciálu ľudského kapitálu. Stvorila by komparatívnu výhodu Slovenska v opatreniach proti globalizačným rizikovým trendom [14]. Jednofarebná socialistická vláda doc. Fica, negujúc pozitívne kroky predchodkyne, prichádza o synergické efekty tvorby pracovných miest pre nezamestnateľných [15]. Tým sa postupne uzaviera do slonovinovej veže kam doľahnú len hlasy lobistov. Na takéto vlády sa vzťahuje výrok Jana Kellera: „*Povinnosť ochrániť zdravie a životy občanů a jejich majetek má stále ještě stát. Státní moc, která má občany chránit, by jen stěží zdůvodnila, proč vlastně od nich vybírá nemalé daně, proč buduje a rozšiřuje početnou armádu úředníků včetně těch nejvyšších, pokud by zároveň nesnižovala nejvážnější rizika ohrožení vlastních občanů. Ekologická rizika dnes mezi takové hrozby nepochybně patří, v nemenší míře než například riziko vnějšího ohrožení vojenskou silou či vnitřního ohrožení kriminalitou.*“ [16, str. 147]

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- [1] Meadows, D.H., Meadows, D.L., Randers, J., Behrens III., William W., 1972: The Limits to Growth. A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind
- [2] Lorenz, K., 1990: 8 smrteľných hříchů, Panorama, Praha, 100 str.
- [3] Hopkins citovaný In: <http://www.dokoran.cz/ukazky/1347546876.pdf>
- [4] Bevilaqua, D., 2010. Ochrana krajinného rázu – ochrana homeostázy, či homeorézy krajiny? In: Ochrana prírody a krajiny na prahu 21. storočia, Zborník z Medzinárodnej vedeckej konferencie pri príležitosti životného jubilea – 75. výročia narodenia Prof. Ing. Ivana Vološčuka, DrSc. 27. apríla 2010, ÚVaV a FPV UMB v Banskej Bystrici, s. 64-74. ISBN 978-80-557-0085-4
- [5] Mindáš, J., Škvarenina, J., (Eds.), 2003: Lesy Slovenska a globálne klimatické zmeny, EFRA a LVÚ Zvolen, 128 s. ISBN 80-228-1209-9
- [6] Sabo, P. (Ed.) a kol., 2011: Ohrozenie a ochrana biodiverzity. Vybrané kapitoly z globálnych environmentálnych problémov, CVaV, IVKaR a FPV UMB Banská Bystrica a o.z. Živica Bratislava a o.z. Živá planéta, 320 s. ISBN 978-80-968989-6-5
- [7] In: <http://www.agroserver.sk/news/lesnatost-slovenska-v-roku-2010-dosiahla-41-percent/>
- [8] Zákon NR SR č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku v znení jeho mnohých neskorších noviel - podľa § 139, písm.a/ súčasného zákona NR SR č. 237/2000 Z. z.
- [9] Cílek, V., 1996: Změny české krajiny za posledních sto let a trendy jejího dalšího vývoje. Ochrana přírody, 51, č. 9, str. 259-265
- [10] Anonymus, 2000: Európsky dohovor o krajine, European Landscape Convention, ETS-No. 176, Chapter I, Article 1c, Florencia, 20.X.2000
- [11] Bevilaqua, D., 2010: Identifikácia vlastností charakteristického vzhľadu krajiny Národného parku Slovenský raj. Dizertačná práca, Kód: FEE-3593-6770, Fakulta ekológie a environmentalistiky, Technická univerzita Zvolen, str. 53; dostupné na internete: <http://is.tuzvo.sk/lide/clovek.pl?id=120;zalozka=13;studium=11250>

- [12] In: <http://www.sjf.tuke.sk/transferinovacii/pages/archiv/transfer/24-2012/pdf/009-012.pdf>
- [13] In: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2011-0287+0+DOC+XML+V0//SK>
- [14] Bevilaqua, D., 2010: „Nový údel“ vlády vyplývajúci z využitia potenciálov potrieb krajinného prostredia a ľudského kapitálu Slovenskej republiky, In: Rusko, M., Šimko, I. (eds.), 2010: Manažérstvo životného prostredia 2010. Zborník z X. konferencie, Strix, Edícia ESE-5, Prvé vydanie, ISBN 978-80-89281-67-1
- [15] In: <http://kravcik.blog.sme.sk/c/313830/Revitalizacia-poskodenej-krajiny-robota-pre-60000-nezamestnanych.html#ixzz2FChOB7GN>
- [16] Keller, J., 1995: Přemýšlení s Josefem Vavrouškem, G+G, Praha, 180 s. ISBN 80-901896-1-X

ADRESA AUTORA

Dušan BEVILAQUA, Ing., PhD.,

♦ Fraňa Kráľa 9/4, 05201 Spišská Nová Ves, Slovenská republika, Tel.:++ (0)53/4465303, e-mail:

dusan.bevilaqua@gmail.com

♦ Slovenská spoločnosť pre životné prostredie, Koceľova 15, 815 94 Bratislava, Slovenská republika

RECENZENT

Miroslav RUSKO, RNDr., PhD.,

Slovenská technická univerzita v Bratislave, Materiálovotechnologická fakulta Trnava, Ústav bezpečnostného a environmentálneho inžinierstva, Botanická 49, 917 01 Trnava, Slovenská republika, e-mail: >miroslav.rusko@stuba.sk<
